

Bru Cortès o un fracassat intent de promoció social

FRANCESC RIERA MONTSERRAT

En els paràgrafs que segueixen estudiarem l'intent fallit d'un xueta molt acabalat que, a finals del segle XVIII, maldà per elevar-se en l'escala social de la societat mallorquina de llavors tan rígidament estratificada, i que no reeixí en el seu propòsit per culpa dels prejudicis racistas i per la de les lleis dels regnes hispànics, que tot s'ha de dir, que, una vegada més, demostraren ser d'una fermesa increbantable.

Bru Cortès i Aguiló nasqué a Palma el 13 de gener de 1766, fill de Domingo i Elionor,¹ va ser batiat a sant Nicolau aquell mateix dia amb els noms de Bru, Domingo, Tomàs, Joan, Josep, Agustí i Vicenç;² es casà, també a sant Nicolau, amb la seva cosina germana Paula Cortès, el 18 de març de 1795,³ i morí, sense testar, el primer d'abril de 1811. Va ser enterrat a la Seu, a la tomba

¹ Per a tot el que es refereix a la família de Bru Cortès vid. FRANCESC RIERA MONTSERRAT, "Esbós biogràfic dels sis perruques", *Estudis Baleàrics*, n.º 36 pàgs. 9-10.

² A.D.M. "Llibre de baptismes de Sant Nicolau 1742-1774" foli 97.

³ Cal rectificar un *lapsus* que vaig cometre en el meu treball esmentat en la nota primera: Paula Cortès era filla de Tomàs Cortès i Elionor Aguiló, no, com vaig escriure llavors, de Rafel Ignasi Cortès i Maria Cortès. Aquest matrimoni fou un típic matrimoni endogàmic com tants n'hi havia entre la comunitat xueta palmesana. Perquè es pugui tenir idea fins a quin punt estava estesa la plaga de l'endogàmia entre els xuetes, bastarà dir que la partida matrimonial de Bru i Paula fa constar que els nuvis hagueren de demanar dispensa canònica perquè ~~eren~~ *eren* parents "en segundo grado por línea recta igual de una parte; en tercero de otra; y en triplicado quarto grado por otra". L'aspecte atípic d'aquesta unió rau en què no era normal que dos joves solters i pertanyents a famílies més que benestants es casassin a mitjan Quaresma (llavors només s'hi casaven els viudus o les viudes, car els solters esperaven passat Pasqua) i que a més, els documents parroquials ens assabenten que el Vicari General dispensà les obligades proclames. Els testimonis foren: mossèn Salvador Oliver, beneficiat de la parròquia, i Bartomeu Palmer, dos perfectes desconeguts que no tenien res a veure amb els nuvis ni amb les seves famílies. No consta que cap dels seus parents assistís a la cerimònia. Per ventura es casaren contra la voluntat dels pares respectius, perquè pensar que la núvia etsava embarassada seria una falsa suposició. El primer fruit d'aquest enllaç nasqué el 5 de gener de 1796 (una nina anomenada Maria Lluïsa) quan feia 9 mesos i 18 dies que els seus progenitors s'havien casat. La nina va ser apadrinada pel seu avi patern Domingo Cortès i per la seva àvia materna Elionor Aguiló. Així que el conflicte familiar (si és que n'hi va haver) acabà amb reconciliació total. Després de Maria Lluïsa, nasqueren Domingo, Paula, Tomàs, Maria Josepa, Aina, Bru i Maria Teresa. Tots ells foren batians a sant Nicolau. A.D.M. "Llibre matrimonis Santi Nicolau 1787-1805" foli 201. "Llibre de baptismes sant Nicolau 1783-1800", 1801-1806, 1806-1809, 1810-1816.

del seus avantpassats situada davant la capella de la Mare de Déu de la Pietat, allà on ja hi descansaven les restes mortals dels seus pares Domingo i Elionor.⁴

Bru era fill únic de Domingo Cortès que, sense cap casta de dubte, era el xueta més ric de Mallorca. Atesa la seva privilegiada posició econòmica, és natural que pare i fill pensassin que seria bo de donar una passa envant que els permetés promocionar-se cívicament a fi de sortir del *ghetto* a què estaven condemnats de manera irremissible pel poble mallorquí. Crec que, donades les circumstàncies, els Cortès volien atènyer una meta a la qual no era possible arribar, car no sols era l'ambient tan privatiu de Mallorca que els era contrari, sinó que les lleis vigents no els permetien per cap estil donar el salt, mitjançant el qual podrien pujar, des de la més ínfima consideració social amb què eren tinguts els de la seva nissaga, al *status* nobiliari a què aspiraven, enc que només fos en el graó més humil. El fracàs del seu intent era ineludible, sempre tenint en compte l'ordenament jurídic i constitucional de l'Antic Règim que, en aquells temps, a Espanya encara es mantenia inalterat.

Per si això fos poc, les famosas Reials Cèdules que Carles III havia promulgat a favor dels xuetes els anys 1782, 1785 i 1788, més que a resoldre el problema havien contribuït a agreujar-lo, perquè el poble mallorquí havia reaccionat tocant a sometent, i tots, rics i pobres, nobles i plebeis, es conjuminaren per invalidar-les i reduir-les a no-res.

Doncs bé, el 8 de novembre de 1791 Bru Cortès⁵ presentava una petició al Sr. Alcalde Major on diu que "es uno de los que son conocidos en esta Ciudad por hacendado, cuya circunstancia se verifica por el Certificado n.º 2. Que vive de sus rentas propias y productos de sus mismos bienes con mucho honor y esplendor, que tiene su casa sita en esta misma Ciudad en la parroquia de San Nicolás, dispuesta y adornada con la misma decencia que acostumbra tenerlas cualquier otro de los Hacendados, que en su trato y operaciones es conocido por sujeto honrado, de mucho juicio, hombría de bien y legalidad, tratando continuamente y con mucha frecuencia con personas de mayor distinción, como son Caballeros, Canónigos, y otras personas de carácter: Que entre otros bienes que posee es el predio Son Vich, sito en el término de la villa de Calviá, con Oratorio público y Capellanía fundada en el mismo según los documentos n.º 3 y 4,⁶ gracia que sólo se concede a personas de distinción y honor y a ha-

⁴ A.C.M. "Llibre de sacristia major. Any 1811" foli 47 b. Que Bru morís sense fer testament fa creure que la seva mort fou inesperada.

⁵ El lector s'adonarà que en tot el que segueix, per causes que veurem més avall, el nom de Domingo Cortès, pare de Bru, està sempre en segon terme, però és que hi havia raons molt serioses per fer-ho així.

⁶ Sobre la pertinença de Son Vic pels Cortès i la seva capellania vid. FRANCESC RIERA MONTSERRAT, *Lluites antixuetes en el segle XVIII*, 1973 pàgs. 96-97. Cal advertir que quan no s'indiqui altra font s'ha d'entendre que totes les notícies que ara vénen procedeixen de l'A.R.M. Real Acuerdo, año 1791 n.º 1. Quan mossèn Gabriel Carrió, vicari general de la diòcesi durant el pontificat del bisbe Guerra, el 6 de gener de 1777, confirmà a Domingo Cortès el privilegi apostòlic de gaudir d'Oratori particular *tam intra quam extra civitatem* a qualsevol de les seves cases, ho féu amb les següents paraules: "*notum facimus et attestamur Dominicum Cortez more Nobilium in hac Dioecesi vivere, et taliter apud Nos pro certo haberi, quatenus nottorie asseritur et ex informatione ad ejus instantiam jussu nostro recepta ita constat, aliundeque probitate vitae et*

condados de cualidad, y que semejante concesión no se ha visto jamás a favor de personas del estado llano que es (aquí el document està foradat) hacendado y que no ha ejercitado jamás oficio vil ni mecánico, y cuanto va dicho es público y notorio, pública voz y fama, y que no se ha advertido, sabido ni oído jamás en tiempo alguno cosa en contrario... que es sujeto de buena vida, fama y costumbres y de mucha formalidad, legalidad y entereza en todos sus tratos... en tanto que siempre se ha merecido y se merece la atención y correspondencia de las personas más visibles de esta Ciudad... que su padre Domingo por su acreditada conducta y caritativo celo se mereció dejarle a su cuidado el manejo y dirección del alimento y subsistencia de los Pobres y Mujeres de la Real Cárcel y Galera de esta Ciudad...⁷ que (el pare) movido del amor al Monarca y a su Patria y Reino, en el año 1779 armó a sus costas con otro socio un jabeque en corso para perseguir a los enemigos de la misma Patria⁸ que siempre ha vivido y sido reputado en el público concepto con el mismo modo de vivir que los Nobles...”.

Després segueix l'apologia de la seva mare Elionor Aguiló,⁹ ponderant molt les seves riqueses i el seu tren de vida “que es propio de cualquier Señora de honor y carácter”, i acaba fent un repàs dels seus avis i besavis pa-

morum praedictum, acque Catholicae religionis devotissimum filium et Cultorem esse”. L'elogi no pot ser més complit; cal parar esment que quan Bru només tenia 11 anys, el seu pare Domingo ja es preocupava d'aconseguir un document eclesiàstic en què constàs que el seu tenor de vida era igual al dels Nobles.

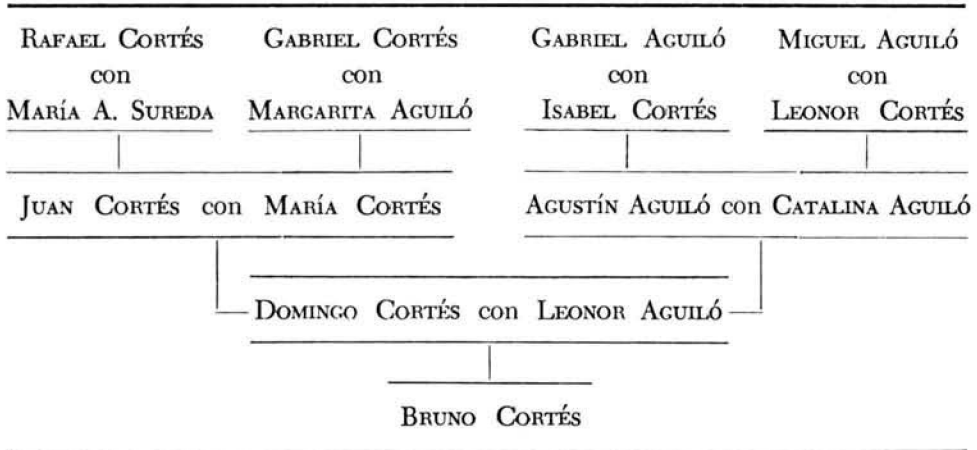
⁷ Efectivament, Domingo Cortès, a 23 de desembre de 1779, també aconseguí un Certificat de part de D. Jacobo María de Espinosa, oïdor de la Reial Audiència i procurador de la Reial Cárcel i Galera, on Espinosa declara que: “Desde el año 1777 en que entré a servir a esta Plaza y el encargo de protector de la Galera por disposición del Real Acuerdo me he valido en todas ocasiones del caritativo zelo de Domingo Cortés, vecino de esta Ciudad, quien ha trabajado continuamente en la recolección de limosnas, compra de utensilios y cuidado de los Pobres encarcelados, supliendo de su bolsillo muchas cantidades para pagar las obras que se han hecho en la enunciada casa, como fueron el Oratorio y todos sus útiles y ornamentos, las ollas para la comida; y finalmente dando orden al Proveedor para que en todos tiempos acudiese a su casa para lo que faltase en la cárcel, así por el alimento de los Pobres como por la ropa de cama y uso, habiendo ejercido antes el piadoso acto de adelantar el pan y legumbres que pudiesen consumir 24 personas en un año, con otros muchos de que sería largo hacer expresa mención y que me han edificado continuamente, siendo dignos del mayor elogio”.

⁸ Quant a aquest afer del xabec i de la carta d'agraïment que, en nom del rei Carles III, el comte de Floridablanca adreçà a Domingo Cortès i al seu soci Joan Valentí Forteza, vid. FRANCESC RIERA, *Lluites antixuetes...*, pàg. 170.

⁹ Elionor Aguiló, mare de Bru, havia estat batiada a la Seu el 31 de juliol de 1734, vid. A.C.M. “Llibre de baptismes de la Santa Església Catedral. Any 1727 al 1734” foli 169 b. El primer marit d'Elionor va ser Onofre Aguiló que morí el 14 de febrer de 1762, deixant dos fills molt petits: Agustí Antoni i Marián, sota la tutoria de la seva esposa Elionor i de la seva mare Paula Cortès que, gairebé tot d'una ja es desvingueren fort. vid. FRANCESC RIERA, op. cit. pàgs. 146-147. Sobre el segon matrimoni d'Elionor Aguiló amb Domingo Cortès, el naixement de Bru i la mort d'Elionor, vid. FRANCESC RIERA, “Esbós biogràfic dels sis perruques”. *Estudis Baleàrics* n.º 36 pàgs. 9-10. Cal afegir que una volta tornada casar, sembla que Elionor pogué escapar-se de la fèrula de la mare del seu primer espòs, car el 22 de maig de 1765 nomenava procuradors dels seus béns a Francesc Cortès i Domingo Taronjí “i per sou i exacció los abonaré i satisfaré un sou per cada lliura que efectivament cobraran i me entregaran” vid. A.R.M. “notari Roca Mora R-930 foli 52”. En el mateix llibre, foli 103, hi ha un altre document de 3 de novembre d'aquell mateix any, les causants del qual eren Paula Cortès (aquella sogra terrorífica!) i el seu fill Tomàs Aguiló que intentaven tornar moure renou; gràcies a aquest paper sabem que Elionor Aguiló,

terns i materns, afirmant que tots foren rics i persones de bona anomenada; així que suplica a l'Alcalde Major se serveixi tenir per presentat el seu escrit i els documents que adjunta, i que es faci informació de la veritat de tot quant exposa per tal de poder ser declarat Ciutadà Militar i Mercader de Llotja tancada.¹⁰

Heus ací l'arbre geneològic de Bru Cortès:

Crida l'atenció que la màquina burocràtica, d'ordinari tan lenta i feixuga, aquesta vegada es mogué amb una sorprenent celeritat, perquè el 9 de novembre d'aquell any, és a dir: el dia següent en què Bru havia fet arribar la seva Sollicitud a l'Alcalde Major, el Síndic Personer de Palma ja entregava al dit Alcalde un qüestionari que havia de ser contestat pels testimonis que el suplicant citava com avaladors de la seva persona i de la certesa de les seves afirmacions. El mateix dia, Bru havia presentat una llista amb el nom de sis individus que, al seu parer, podien donar fe i testimoniatge de què tot el que es podia llegir en el Memorial era innegable per evident.

Els sis testimonis adduïts per Bru eren: D. Nicolau Brondo i Villalonga, D. Francesc Villalonga i Mir, D. Jaume Rosselló, Francesc Lladó, llaurador, D. Andreu Oliver i D. Ramon Vallespir.

un cop viuda i abans de casar-se amb Domingo Cortès, havia firmat acte d'arrendament "de los predios son Cotoner i son Calafat herència del seu difunt marit, en lo districte del Viuet de la present Ciutat, a favor d'Onofre Salom, conrador, per temps de sis anys..." (l'arrendament eren 700 lliures i 25 lliures de millores). La sogra i el cunyat s'enfuriaren força i s'entremeteren tant que ho disbarataren tot.

¹⁰ Bru Cortès presentà també un Certificat escrit pels encarregats del Llibre de Cadastre de la ciutat de Palma i Regne de Mallorca en que manifesten que el valor dels béns que Bru havia heretat de la seva mare muntava a 103.808 lliures, 12 sous i 11 diners. La data és del 4 novembre de 1791. Eren de compte les persones, exceptuats el nobles, que posseïen tanta riquesa. Cal afegir que el Certificat ens fa saber que "por muerte de Eleonor (tot aquest dineral) se puso a cargo de Domingo Cortés su marido como padre y legítimo administrador de Bruno Cortés y Aguiló su hijo, en cuya cabeza permanece desde el citado año 1767 (any de la mort d'Eleonor Aguiló) hasta el presente..." La llàstima és que el testament d'aquesta darrera s'hagi perdut.

Francesc Lladó, que prestà declaració el 15 de novembre, era un pagès de Calvià que potser estava relacionat amb Son Vic, l'estimada possessió dels Cortès. D. Andreu Oliver era Visitador de la Junta de Sanitat, Familiar del Sant Ofici i Vicecònsol de Venècia a Palma. Els altres no revelen la seva personalitat, però tots concorden a afirmar que Bru Cortès era un home amb molta hisenda, que li rendia unes dues mil lliures cada any i tal volta més; recorden per enèsima vegada que Son Vic era propietat de Cortès i que el predi tenia Oratori públic i Capellania fundada, gràcia de la qual fruien exclusivament persones molt riques i distingides, i remarcaven que d'un privilegi així "no se tiene noticia, ni se ha visto concedido a persona alguna, aquí en Mallorca, del estado llano...". Quan parlen de Domingo Cortès asseguren que és un dels principals comerciants de Llotja tancada de Ciutat, que negocia en fruits de la terra i oli, exportant aquestes mercaderies, que és un home de vida i costums intègerrims, i que el seu prestigi i bon renom són tan reconeguts que hi ha gent "que ha confiado y confía y toma consejo y dirección del mismo Domingo en asuntos y negocios propios y en el manejo y modo de gobernar sus propios bienes y caudales..." cosa que li ha guanyat la confiança de moltíssims nobles i altres persones de categoria.

Després que el Síndic Personer hagué recopilat les declaracions de tots aquests testimonis, el 4 de desembre de 1791 les remetia a l'Alcalde Major amb un comunicat inclòs en què li feia avinent "que en descargo de mi obligación, algunos de los testigos parece no han distinguido bastantemente con relación a mi tercera antepregunta los dos estados de ciudadano honrado o militar y de mercader, pues en mi concepto el primero constituye uno de los grados de nobleza inmediato al caballero, y no debe confundirse con la clase o estado de mercader". I remata el seu escrit indicant que això es tengui molt en compte per tal d'evitar embulls.

El 10 de desembre l'Alcalde donava per bones les Informacions; però el 4 de març de 1793 l'Ajuntament de Palma sollicitava ser instruït sobre la demanda de Bru Cortès presentada davant la Reial Cambra del Consell de Castella per així procedir amb més encert en l'informe que requerien des de Madrid. S'ha de fer constar que dins l'expedient hi ha dues fulles soltes que són dues instàncies de Bru: la primera és de 25 de febrer de 1793 i va dirigida a l'Audiència de Mallorca en la qual, després de referir-se a la Informació rebuda, afegeix: "que para que V. S. tenga la correspondiente noticia de los honores que se han merecido sus dos tios carnales, el P. D. Francisco M.ª Cortés, y el otro P. D. Carlos M.ª Cortés, hace manifestación de los documentos que acompañan, por los cuales consta que el uno es Canónigo Penitenciario, y el otro Consultor del tribunal de la Inquisición de sus respectivos domicilios (Itàlia).¹¹ L'altre paper que acompanya l'expedient, i també signat per Bru, és un certificat en què "se hace ostención del Real Pregón de setiembre de 1722 en el cual se incluyeron y publicaron por Mercaderes a Gabriel Aguiló, su bisabuelo

¹¹ Per més dades sobre aquests oncles de Bru Cortès vid. FRANCESC RIERA, *Lluites antixuetes...*, pàgs. 80, 86.

materno, y a Juan Francisco Cortés, su abuelo paterno...".¹² Malauradament aquests dos comprovants aportats per Bru no són dins el lligall, sinó que han desaparegut.

La causa per la qual l'Ajuntament de Palma havia demanat a la Reial Audiència notícies sobre l'afer de Bru Cortès va ser perquè a la Sala havien rebut una comunicació de part del Consell de Castella, datada el 20 de novembre de 1792, interessant-se pel dit afer i demanant dades a fi de poder tenir elements de judicis clars i precisos.

El que havia succeït era que en aquella data fou presentada al rei Carles IV una petició de Bru Cortès, escrita a Madrid, amb demanda de la gràcia de ser declarat pel Monarca "Hacendado o Ciudadano Militar y Mercader de Lonja cerrada, con las mismas prerrogativas que gozan los de esta clase..." alhora que oferia trenta lliures anuals moneda de Mallorca, perpètuas i assegura-des sobre els seus propis béns i alou propi a favor dels pobres de la presó i galera. El 16 de gener de 1793 la petició de Bru era enviada de Madrid a Palma amb tots els testimoniatges que el demandant havia considerat necessaris incorporar-hi per obviar dificultats, car ell sabia prou bé que el camí que li quedava per córrer no seria un camí de roses, sinó d'espines punxegudes que, com veurem, al capdavall anorrearen el seu intent.¹³

Quan el dossier de Bru Cortès arribà a Palma les nostres autoritats, que ja devien estar entresentides de qualque cosa, havien tingut temps més que de sobra per organitzar una tàctica de defensa i d'atac que inutilitzàs per complet tot allò que Bru havia negociat a la Cort.

A petició dels Senyors de l'Audiència, el Fiscal de la mateixa havia redactat un Informe sobre l'assumpte de Bru Cortès, que porta la data del 7 d'agost de 1793. El Fiscal comença dient que és veritat que Domingo Cortès, pare de Bru, és una excellent persona, rica i de bona fama, però que, fet i fet, no podia ser oblidat que la família de Cortès "es una de las muchas que notoriamente se sabe descien den de judíos establecidos ha siglos en la isla... que la situación política de estas familias todas ellas son infames de hecho" i que per tant no eren admesos enlloc: ni a l'Església, ni a la Universitat, ni als Gremis, ni al Consolat de Mar; que no hi havia família, per pobre que fos, que consentís d'unir-se amb ells amb vincles matrimonials i que de resultes de l'endogàmia a què es veien obligats "se nota, a manera de los Brahmanes de Asia (I), una fisionomía propia, que declara los individuos de ellas entre los demás habitantes". Darrera aquest introit, el Fiscal admet que respecte als xuetes, a Mallorca hi ha molts de prejudicis infundats, i fins i tot arriba a dir "que da lástima contemplar esta situación de algunos centenares de personas",

¹² A l'"Estimació dels béns de Negoci dels Negociants y Mercaders de Palma feta per los Estimadors Electos als 15 Janer 1734" hi figuren els dos avantpassats de Bru. A Joan Francesc Cortès, que morí el 19 de juny de 1764, se li calcularen 6.000 lliures; i a Gabriel Aguiló, que morí el 3 d'agost de 1735, 1.200 lliures vid. A.R.M. A. H. n.º 2.000. Les dates de les defuncions són tretes de l'arbre geneològic que Bru presentà a l'Ajuntament i que són prou detallades. Vid. A.R.M. *Real Acuerdo*, año 1793 n.º 4.

¹³ A.R.M. "Expediente en que por el Supremo Real Consejo y la Cámara de Castilla se pide informe a instancia de Bruno Cortés, hijo de Domingo, sobre que se le declare por Hacendado o Mercader de Lonja Cerrada". *Ibidem*.

per afegir tot seguit que, de moment, ell no hi veu remei, encara que potser siguin innocents de tots els que se'ls acusa, i cita un text de les *Partides* d'Àlfons el Savi de Castella per recolzar el seu fatalisme.¹⁴

Dit això, afirma sense embuts que concedir a Cortès qualsevol distinció civil "sentiría tan mal... que lo haría ridículo delante de las demás familias honradas de la isla, y lo que es más, delante de sus propios parientes" i aquí vénen unes paraules escrites pel nostre Fiscal que poden interessar a un sociòleg estudiant de psicologia de grups minoritaris perseguits: "Porque estos mismos (els xuetes) viendo la opinión en que están, lo general de ella en todos los habitantes de la isla y la oposición tenaz que muestran en todo trance de alternar con ellos aun en las cosas que se reputan por gravosas, como el servicio de mar y tierra, han llegado a persuadirse y a consentir, por decirlo así, en su infamia...". L'observació del Fiscal, no per apassionada, deixa de ser d'una gran acuitat. La resta de l'Informe non és altra cosa que una envestida frontal contra la sollicitud de Bru.¹⁵

Tornant un poquet enrera en el nostre discurs, hem de dir que a la sessió tinguda el 4 de març de 1793, l'Ajuntament de Palma va estudiar el Memorial de Bru Cortès i després de discutir el tema "con toda circumspección y madurez" segons resa l'acta d'aquell dia, es va acordar demanar més informació a bé a l'Alcalde Major o bé al Real Acuerdo, i que el Síndic Arxiver donàs clarícies "de si consta o no en el Archivo de la Ciudad que alguno de los que traen origen en esta isla de Nación Hebrea ha obtenido título de Ciudadano o empleo público correspondiente a esta clase". També s'acorda que el Secretari certificàs si qualque xueta havia tinguts mai càrrec a la Llotja de Mar o al Col·legi de Mercaderia; el mateix certificat fou demanat als Defenedors de Comerç i a la Llotja.¹⁶

A la sessió del 15 d'abril d'aquell mateix any, varen tornar tractar de l'expedient de Bru, i en vista que ja havien arribat a l'Ajuntament alguns dels papers autèntics i certificats demanats a la sessió del 4 de març, cregueren oportú i convenient encarregar un Informe a l'advocat Bernat Contestí que els ajudàs a sortir del tràngol, i tot per culpa d'aquell xueta empipador que cercava cinc peus al gat.¹⁷

El 27 d'agost de 1793, el Síndic i Arxiver de la Sala, Miquel Puig, presentava a la Reial Audiència de Mallorca tota la paperassa que s'havia recollit, i el 30 de setembre d'aquell any, després d'haver-la examinada amb molta cura, els Senyors de l'Audiència decidiren que es redactàs l'Informe demanat des de Madrid, i prohibiren a l'Alcalde Major que en endavant no gosàs rebre més informacions, sobretot si provenien de Bru Cortès, car n'havia rebut una sense llicència; per tant castigaren a Miquel Puig i al seu escrivà Jeroni Cirer a restituir a Bru els diners que havien cobrat en concepte d'arbitri burocràtic,

14 El text que cita el Fiscal diu així: "que la nombradía mala la ganan los omes a las ve-gadas no se yendo en culpa, y que es de tal ratura que despues qque las lenguas de los omes la han puesto sobre alguno, non la pierde jamas,, maguer non la meresciese".

15 A.R.M. *ibidem*.

16 A.M.P. Llibre d'actes 1793 —I— n.º 33 folis 118-119.

17 A.M.P. *ibidem* foli 226.

i per si això no bastava, multaren a Cirer amb 10 lliures perquè així ho tingués ben entès i una altra vegada anàs amb esment a no propassar-se cap mica.¹⁸

La renyada acaba amb un paràgraf pintoresc i extraordinàriament significatiu: "Se manda así al Alcalde Mayor, como al escribano referido, y a todos los testigos que han declarado en la información mencionada que en lo sucesivo en sus expresiones judiciales no den el tratamiento de Don a los que no les corresponde, y de lo contrario se tomarán las providencias que haya lugar...".¹⁹

L'Informe de l'Ajuntament a l'Audiència duu la data de 14 d'agost de 1793. Cal dir que gairebé sempre es limita a copiar amb paraules diferents tot el que ja havia dit el Fiscal sobre les riqueses de Cortès, la seva inhabilitat per aconseguir el que pretenia, i d'altres raons molt matxucades en aquest tipus de literatura jurídica relativa a xuetes i que ens són més que conegudes.²⁰

No obstant, a l'Informe de la Sala hi ha tres observacions, totes elles adreçades, no cal dir-ho, a fer pols les aspiracions de Cortès, i que no són a l'Informe del Fiscal de l'Audiència:

Ja sabem que els Cortès es vanagloriaven del privilegi d'Oratori particular, i que, a més, en feien una prova principal per reforçar el seu prec davant el Rei. Doncs bé, l'Ajuntament assabenta l'Audiència que l'oratori de Son Vic "es un Oratori público, y como tal está cedido a la Iglesia; esta cesión puede hacerla cualquiera sin distinción de clase..." i ara ve la càrrega explosiva per anihilar l'intent de Bru de voler fer creure que ell gaudia de mercès reservades a la noblesa: "Pues es constante que muchos tienen concedida la gracia de Oratorio privado en las cosas de su habitación, y son del estado llano..." i s'indica que els testimonis havien callat "que el enunciado Cortés y otro de igual origen, que son los dos únicos entre aquellas familias que han obtenido la gracia de Oratorio privado, lo tienen suspendido por el Rvdo. Obispo de esta diócesis". Primera escopetada.²¹

Un altre motiu d'envaniment pels Cortès era que afirmaven que ningú mai de la seva família ni dels seus ascendents no havia exercit oficis baixos

¹⁸ El 25 de febrer Bru Cortès havia presentat una Instància a l'Ajuntament en què manifestava els seus propòsits i relatava les consultes que havien tingut lloc a Madrid. Però aquest escrit s'ha extraviat. La Comunicació de Bru degué accelerar les consultes de l'Ajuntament a fi de despatxar l'assumpte amb tota la promptitud possible.

¹⁹ Les informacions que obraven en poder de l'Ajuntament eren: arbre geneològic de la família de Bru Cortès; Relació de baptismes i enterraments dels seus avantpassats; Certificat de Rafel Manera, secretari de la Corporació Municipal, on fa constar que a la Relació de gramalletes editades pel Sant Ofici de Mallorca l'any 1755, els nombres 62, 88, 100, 121, 210, i 218 són de penitencians de llinatge Cortès; un altre Certificat de Manera en el qual afirma que cap individu de raça jueva no havia tingut mai càrrec algun a la Sala; un altre Paper escrit per Miquel Puig, síndic i arxiver, redactat quasi amb les mateixes paraules de l'anterior, assegurant que non hi havia memòria que un descendent de jueus hagués obtingut en temps passat el grau de Ciutadà Militar o haver gaudit dels seus privilegis. A.R.M. Real Acuerdo año 1793 n.º 4.

²⁰ A.R.M. *ibidem*.

²¹ Sobre el tema de l'Oratori cal fer una distinció a fi de precisar les coses: l'Oratori de Son Vic ja havia estat concedit com *Oratori públic* el 21 d'abril de 1754, i la gràcia havia estat atorgada a Elionor Aguiló, propietària de la finca. Vid. FRANCESC RIERA, *Lluites antixuetes...*, pàgs. 96-97. Quant a l'altre privilegi, aconseguit per Domingo Cortès de tenir *Oratori particular* a totes i cada una de les seves cases vid. la nota n.º 6 d'aquest treball.

ni mecànics. Resposta de l'Ajuntament a l'asseveració dels Cortès: "Oficio vil, según las Declaraciones de Su Majestad, no hay alguno en la República; y por lo respectivo a los Mecánicos es muy cierto lo que expresan, pero lo es igualmente que no podían ejercerlos porque ningún Gremio los había querido admitir e incorporar por repugnarlo sus Cofrades y hallarse prohibido en sus Estatutos...". Segona escopetada.²²

I com a final, un tret de canó de gros calibre que havia d'enfonsar sense remei les esperances dels Cortès. Quan aquests presentaren el seu arbre geneològic a l'Ajuntament a fi de demostrar que cap dels seus ascendents mai no havia estat penitenciat per la Inquisició, varen fer una magarrufa que els Regidors de la Sala descobriren tot d'una. L'argúcia de què es valgueren Bru i Domingo resultava ingènua si tenim en compte que en matèria de geneologies aquells senyors del Consistori eren uns experts insuperables, així que intentar de donar-los gat per llebre era més que impossible. L'Informe municipal explica la maniobra dels Cortès dient: "Conociendo Domingo Cortés la mayor dificultad de intentar por sí esta pretensión, porque si presentaba el árbol genealógico comprehensivo de sus Bisabuelos era fácil de venir en conocimiento y justificar que varios de ellos habían sido castigados por el Tribunal de la St.^a Inquisición y penitenciados por Judíos relapsos, ha propuesto esta solicitud a nombre de su hijo Bruno, soltero, y con esta fundada sospecha, habiéndose buscado los nombres de sus terceros abuelos del pretendiente..." a la Sala varen esbrinar, ni més ni menys, que Maria Aina Sureda besàvia paterna filla de Joanot Sureda i d'Aina Cortès, aquesta darrera, esposa d'un altre Joanot Sureda, havia estat penitenciada i reconciliada per jueva el 16 d'abril de 1679; Gabriel Cortès, besavi patern, era fill de Rafel Jeroni Cortès que havia estat condemnat pel Sant Ofci a morir cremat en estàtua l'11 de setembre de 1695; Isabel Cortès, besàvia materna, era filla d'Agustí Alfons Cortès i d'Elionor Cortès, ambdós penitenciat per jueus i reconciliats, el primer el 23 d'abril de 1679, i la segona el 3 de maig del mateix any. Elionor Cortès, també besàvia materna, era filla de Gabriel Cortès i de Joana Cortès, tot dos també penitenciat i reconciliats, un el 16 d'abril de 1679, i l'altre el 3 de maig del mateix any; així que "seis ascendientes de Bruno Cortés —advertia l'Ajuntament— en quarto grado, bisabuelos del actual Domingo Cortés, su padre, se han disimulado en el árbol genealógico".²³

²² Per més dades sobre l'abrandat antixuetisme dels Gremis vid. FRANCESC RIERA, *Lluites antixuetes...*, àpgs. 36-54.

²³ En aquests casos, i en molts d'altres, era preceptiu que l'aspirant presentàs proves fefaents que no descendia de moros ni de jueus ni de penitenciat per la Inquisició pel crim d'heretgia; això era la famosa netedat de sang tan peculiar de l'entramat jurídic de la monarquia espanyola. S'ha de dir que, a pesar que el procediment va ser *conditio sine qua non* fins ben entrat el segle XIX, a la Península en aquestes dates que historiam ja no era més que un formalisme sense importància; no així a Mallorca, on aquesta odiosa exigència era aplicada amb inflexible rigor. Pel que fa al nostre problema racista illenc del segle XVIII, que era un total anacronisme dins el conjunt dels pobles hispànics vid. ANTONIO DOMINGUEZ ORTIZ, *La clase social de los conversos en Castilla en la Edad Moderna*, pàgs. 129-138. Es evident que els Cortès sabien per pedres menudes totes aquestes tenebroses històries familiars i, per això, iniciaren les negociacions a Madrid, amb la idea d'evitar els esculls que a Mallorca havia de trobar un projecte com el seu. Era fatal que, si les autoritats de l'illa intervenien, farien passar els Cortès per les forques caudines. 1

L'enquesta de la Sala significava per als Cortès el naufragi total dels seus anhels. Amb una galeria d'avantpassats com aquella on molts dels qui hi figuraven havien tingut topada seriosa amb el Sant Ofici, creure que la pretensió de Bru tenia la més mínima possibilitat de reixir era somiar truites.

Però encara no n'hi havia a bastament, s'havia de reblar el clau; i com a cimera s'hi havien d'ajuntar els inevitables escarafalls protocolaris que tant es prodigaven llavors i que ja hem vist més amunt. I és que l'Ajuntament palmèsà, en quant a xuetes, filava molt prim i, a exemple de la Audiència, tampoc no s'està de mostrar-se escandalitzat que, en l'última Instància que Bru Cortès havia presentat a aquest tribunal s'havia comès l'enormitat següent: "se repara el exceso de dar tratamiento de Don a dicho Bruno y a su padre Domingo, siendo de una familia de las circunstancias como se han explicado...". També es queixa que en les antepreguntes que el Síndic Personer havia presentat als testimonis per a ser contestades per aquests no se'ls demanà que opinaven sobre el concepte públic en què era tinguda la família de Bru, que els testimonis declarassin "casi por unas mismas voces, copiándose unos de otros"; denuncia que quan se'ls pregunta si són parents, amics o deudors de Bru o del seu pare Domingo "alguno de los Caballeros que han declarado dice expresamente que no es Deudor ni Socio de Bruno ni de su Padre, pero éstos se producen de modo que, sin evacuar la pregunta, se conoce que la refieren a Bruno y lo callan del padre...". Al Regidors tampoc no se'ls passa per alt el detall de voler presentar el testimoni Jaume Rosselló amb la dignitat de Ciutadà en anteposar-li el Don al seu nom, quan en realitat només era cerer d'ofici, i que a Francesc Lladó també se l'afavoresqui amb el títol d'Honor,²⁴ encara que més avall es diu que era camperol, rectificat així la ficada de peus anterior.

L'Ajuntament clou el seu Informe dient que en vista de tot el que precedia "no merece Bruno Cortés la gracia de Ciudadano Militar que solicita, antes bien hay motivos sustanciales para negársela, y que en cuanto a Comerciante de Lonja cerrada y Hacendado no hay tales clases ni distinción, sino que lo es y puede ser cualquiera por el mismo hecho de ser propietario o de tener giro en el Comercio...".

Quan l'Audiència hagué rebut els respectius Informes, procedents del Fiscal i dels Regidors, adreçà al rei Carles IV el seu propi dictamen que no és més que un resum dels dos anteriors, és a dir: oposat del tot a la petició dels Cortès. La data del document és de 18 d'octubre de 1793, i el seu darrer paràgraf diu així: "Así, pues, resulta que Brunon Cortés carece de disposición para obtener por gracia lo que solicita, que le están cerrados los caminos por donde

així va ser. L'arbre geneològic dels Cortès, com l'Ajuntament explica, estava trucat de la següent manera: per raons pràctiques i per estalviar enutjosos tràmits burocràtics, era suficient que l'aspirant, partint de la seva persona, només es remuntàs fins els besavis per demostrar la netedat de sang; ara bé, si Domingo Cortès hagués estat el peticionari, quan hagués arribat als seus besavis haguessin aparegut els penitencians pel Sant Ofici; per conjurar tan temible i temuda apatició, la solució era davallar un escaló en el temps i començar pel seu fill Bru; el mal va ser que a la Sala s'adonaren de l'estratagema.

²⁴ Segons el Diccionari Alcover-Moll era el tractament respectuós que es donava als amos o arrendataris de possessió gran.

se obtiene la calidad de Ciudadano Militar de justicia, que puede ser hacendado y negociante, como que está en su mano, y que esta ocupación de suyo no produce ni atrae prerrogativa alguna, y que a los empleos de Consulado (del Mar) no puede aspirar porque no és capaz de hacer constar de las calidades necesarias”.

Així acabà l'intent de promoció social de Bru Cortès. Els entrebancs, una vegada més, es demostraren infranquejables, i els nostres prejudicis racistes, invictes.

Per si el lector té curiositat de saber què connotava a la Mallorca de l'Antic Règim ser Ciutadà Militar, l'Informe de l'Audiència ho explica ben clar: “*Ciudadanos Militares* (son los) que gozan de los privilegios de los *Milites* o Caballeros, y cuyo goce radicado en la familia pasa a todos los de ella de la manera que por derecho pasa la nobleza de sangre, salvos los tres fueros de ésta que al *Ciudadano Militar* no se comunican”.²⁵ Entre altres avantatges de que fruien els Ciutadans Militars era poder ser Regidor de l'Ajuntament. Només de pensar que un xueta, algun dia, pogués assegurar-se entre ells en pla d'igualtat, devia fer aixicar els cabells de punta a aquells nobles senyors.²⁶

²⁵ L'Informe de l'Audiència al Rei no es troba a l'Arxiu del Regne de Mallorca; sortosament l'autor d'aquesta petita monografia en té una còpia manuscrita contemporània. “En Mallorca, pues, —especifica l'Audiència a Carles IV— Ciudadano Militar es como un noble o hidalgo en Castilla, pero sin exención de tributos Reales, aun cuando el noble de sangre la tenga...”, no obstant, no sempre *hidalgúia* i puresa de sang eren coincidents. A l'Antic Règim era possible ser *hidalgo* i no ser net de sang, i ser net de sang i no ser *hidalgo*, que així eren d'envitricolades les capes socials a l'avior. Un llibre especialment útil per comprendre la gènesi i el desenvolupament de la mentalitat racista espanyola és el d'ALBERT A. SICROFF, *Les controverses des statuts de “pureté de sang” en Espagne du XVe au XVIIIe siècle*, 1960. Hi ha traducció castellana.

²⁶ S'ha de dir que a la Sala non hagueren haver de suar massa per sortir de dubtes (si és que mai en tingueren) en el cas dels Cortès. *La Fe Triunfante* del P. Garau, tant l'edició de 1691 com la de 1755, era a l'abast de tothom; i si a això hi afegim la Llista que el Sant Ofici havia publicat, també el darrer any esmentat, amb 278 noms d'homes i dones penitenciatos gairebé tots per judaïtzants, les gramalletes dels quals penjaven en el claustre del convent de sant Domingo, hem de convenir que, sense molt d'esforç, era possible procurar-se una òptima i veritable informació. El que resulta inexplicable és que els Cortès, que devien ser homes experimentats i cautelosos, d'aquells que saben nadar i guardar la roba, es ficassin dins la gola del llop, calculant tan malament les seves possibilitats.